

L'evolució del català a l'Hospitalet

Soc conscient que el títol de la meva intervenció presenta un panorama molt extens i, sobretot, complex i que, per tant, alguns aspectes de l'evolució del català a la nostra ciutat hauran de quedar al tinter. D'altra banda, en la primera sessió d'aquestes Jornades, el senyor Albert Fabà ens va parlar de la situació sociolingüística a la nostra ciutat, un tema que presenta similituds amb el de l'evolució de la llengua; així doncs, puc repetir alguns conceptes. Per descomptat, el senyor Fabà va parlar amb més coneixement de causa; ell és sociolingüista i jo, tan sols una mestra de català per a adults, és a dir, una tècnica de normalització lingüística, modesta protagonista durant disset anys de l'intent de normalitzar el català a l'Hospitalet, i jubilada des d'en fa més de vint. Per la seva banda, la directora del Centre de Normalització Lingüística de l'Hospitalet, Gemma Vázquez, ens va parlar del que han fet els darrers anys i el que fan actualment des del centre pel que fa a la nova immigració, un greu problema afegit per a la normalització del català a l'Hospitalet.

Jo parlaré del present, però també del passat, és a dir, de la situació actual de la llengua catalana a l'Hospitalet, però també del llarg i sovint costerut camí que vam recórrer, així com dels diversos mitjans de què vam disposar per a intentar normalitzar la nostra llengua a partir dels anys setanta.

Intentaré fer una exposició planera, amb poques dades estadístiques, i a partir d'algunes dades objectives i d'altres de subjectives, les darreres fruit, simplement, de mirar l'entorn i d'escoltar la gent.

Ja he dit més amunt que hi ha aspectes que quedaran al tinter, com, per exemple, la presència del català en els mitjans de comunicació locals, encara netament insuficient, en la justícia —que és un mal general— o en la retolació dels establi-

ments i els cartells, que sembla que hagi millorat en alguns barris, però també de manera insuficient.

Abans de continuar, cal distingir dos conceptes: d'una banda, la competència lingüística, és a dir, el conjunt de coneixements i capacitats de cada individu per a entendre i usar qualsevol llengua, i, de l'altra, el comportament lingüístic, és a dir, l'ús lingüístic real que l'individu fa de les seves capacitats. I això ho hem d'analitzar en una ciutat que va rebre més que cap altra una ingent quantitat d'immigrants i que continua rebent-ne molts. Empesos per la necessitat que els foragitava de la terra on havien nascut, van arribar massivament a la nostra ciutat, una ciutat que el 1950 tenia tan sols 71.580 habitants i el 1986, gairebé 280.000; una ciutat que esdevenia, així, la segona de Catalunya en població. Molta gent, difícil o gairebé impossible d'integrar, no solament perquè de cop eren molts, sinó també per l'època en què arribaven, la dictadura.

Aquella arribada massiva a l'Hospitalet va provocar, primerament, l'ocupació dels refugis de la Guerra Civil al llarg de les vies de la RENFE, l'aparició de moltes barraques en diversos llocs de la ciutat i, després, arran de l'especulació del sòl, la construcció, primer anàrquica, d'algunes casetes i, finalment, de grans blocs repartits en diversos barris exclusivament per als nousvinguts que quedaven, així, tancats dins de l'ou de la seva llengua i la seva cultura, i lluny de les pròpies de Catalunya en una època en què, a més, la dictadura no permetia tampoc expressar la nostra cultura i llengua lliurement, tret d'alguna activitat folklòrica com sardanes i ballets... i, generalment, als barris antics.

Ja podem deduir, doncs, que l'evolució del català a la nostra ciutat no ha estat homogènia, no ha estat igual als barris tradicionals del Centre, Sant Josep, Santa Eulàlia o, fins a cert punt, Collblanc - la Torrassa, amb un pòsit català més o menys important, que als altres barris nous com aquest en què ens trobem ara, Bellvitge. Per cert, no *Bellvitgé*, perquè acaba amb vocal neutra. Aquest nom no és d'origen castellà, sinó que ens ha arribat a través dels segles, i he sentit dir *Bellvitgé* fins i tot a algun professor d'institut, i sovint, també pronunciat *Belvitge*.

L'evolució del català a la nostra ciutat, en general i particularment als barris amb més població no catalanoparlant, no és òptima, ni de bon tros, pel que fa al comportament lingüístic, tot i que el coneixement de la llengua sí que ha augmentat. Segons el cens del 2011, el darrer que s'ha fet, dels 250.822 hospitalencs censats, 228.535 entenien el català, 137.300 el parlaven, 162.583 el llegien, 99.419 l'escrivien i només 22.287 no l'entenien. Ara n'hi ha d'haver més que ni l'entenen a causa de l'arribada de la nova immigració i, com veurem més endavant, de la desídia de molts catalans.

Reculem en el temps i comparem les dades només pel que fa al coneixement de català: el 1981 només l'entenia un 63 % de la població i el 2011, un 91 %. L'aug-

ment, si més no de comprensió, doncs, ha millorat molt, suposant que els censos siguin fiables i tenint en compte que ens referim al cens de fa sis anys i que, per tant, aquestes dades poden haver canviat poc o molt.

En resum, a l'Hospitalet, hi viuen un nombre important de persones que poden, repeteixo, poden parlar català i força que el llegeixen i l'escriuen. És un fet normal perquè ja hi ha hagut unes generacions d'infants i joves que han fet immersió lingüística i segurament el parlen millor que els grans, que arrossegueu encara força incorreccions de lèxic i d'estructures. Malgrat tot, en alguns casos, la correcció ha millorat en els catalanoparlants: en general, han deixat de dir *busson* o *bassura*, però encara n'hi ha molts que conserven, entre altres errors, el *tenir que* amb una fe digna de millor causa. L'evolució en la correcció tampoc no ha avançat gaire o fins i tot pot haver reculat.

Amb motiu del Simposi del Català a l'Hospitalet, celebrat el 1987, es van entrevistar 387 joves dels barris de Bellvitge, la Florida, Collblanc - la Torrassa i Santa Eulàlia sobre el coneixement i l'ús del català. El parlaven i l'escrivien, però amb faltes, el 61,7%; no l'entenien, el 32,8%; no l'entenien gaire, un 3%, i tan sols un 2,5% l'escrivien correctament. A la pregunta on parlaven el català amb més freqüència, un 34% responien que al centre d'ensenyament, un 19,6% amb els amics, un 13,2% al lloc de treball, un 10,6% amb la família i amb molta menys freqüència amb els veïns, amb el xicot o la xicoteta, al futbol, al carrer o a les botigues. Aquesta enquesta només era indicativa perquè els entrevistats eren pocs, però era, tanmateix, significativa. Avui dia, en una enquesta semblant, alguns percentatges variarien força; és clar, han passat molts anys d'escola catalana! Els nostres joves acaben els estudis parlant, llegint i escrivint el català. Però el parlen més que el 1987 fora de les aules? I en quins escenaris? Un 20% encara el parla sempre amb els amics?

Aquí toquem el moll de l'os, allà on la llengua no ha avançat gaire o no ha avançat prou o ha reculat. No s'hi val a amagar el cap sota l'ala. No veure que, malgrat que una bona part de la població està capacitada per a parlar en català, n'hi ha molta que no ho fa i, sobretot, no podem ignorar en quina llengua s'expressen els infants i els joves, els qui, de fet, són o haurien de ser els garants del futur del català. Aneu a escoltar-los a la sortida de les escoles, dels instituts o dels llocs d'oci. Què o qui falla?

La comparació que faré tot seguit no és del tot encertada si tenim en compte la demografia, però em sembla que, tanmateix, serveix com a exemple. La situació no era òptima en aquell Hospitalet de les primeres dècades del segle xx, el català no existia a l'escola ni a l'Administració, però era present als carrers i les places de l'aleshores vila de l'Hospitalet; això, per tant, facilitava l'aprenentatge de la llengua, sobretot a la canalla, que l'aprenia jugant al carrer i creixia parlant-lo entre ells, i el català esdevenia, així, la seva llengua fins i tot al pati de l'escola. Avui la

situació és ben diferent: el català és a les aules, però al pati impera el castellà, perquè no sempre s'hi fa immersió o aquesta no es fa prou bé. Aquest és també un dels factors que frenen l'ús social del català a l'Hospitalet i en altres llocs, sobretot de l'àrea metropolitana, i afectarà encara més el seu futur si no hi posem remei. Aquests nens i nenes creixen parlant en castellà entre ells i el català els pot arribar a ser tan sols una llengua d'estudi que no necessitaran fora de l'àmbit acadèmic.

Encarem, doncs, el problema: hi ha molts hospitalencs amb coneixement i capacitat per a entendre i parlar català i, tanmateix, som encara massa lluny de la seva presència natural al carrer, no ha esdevingut la llengua vehicular, la llengua de relació, la que parlem a la feina, amb els amics, els coneguts i els veïns, amb la dependenta del mercat o de qualsevol establiment, al banc, al bar, amb el taxista, el metge, el guàrdia urbà, etc. El 1980, Max Cahner, en ser nomenat conseller de Cultura, va dir: «La prioritat última és la recuperació de la identitat nacional a través de la llengua en tots els àmbits de la vida pública». És ben notori que aquesta fita no l'hem aconseguida i, per tant, continua vigent.

No és que no s'hagin posat mitjans —això sí, clarament insuficients— per a donar a conèixer la llengua i la cultura catalanes als vinguts d'altres terres. Però, malauradament, és l'actitud de molts catalanoparlants la que endarrerix que la llengua vagi afermant-se al carrer. Si pràcticament tots els hospitalencs entenen el català, per què els parlem en castellà? Per què canviem de llengua tan fàcilment i tan irresponsablement quan l'altre ens parla en castellà o suposem simplement que no entén el català, o quan, en veure una persona africana, magrebí, sud-americana, xinesa, etc., ens hi adrecem en castellà, encara que ens parli en català? Per què un català demana una adreça en castellà suposant d'entrada que a l'Hospitalet tothom parla aquesta llengua? I passa aleshores un fet patètic: dues persones catalanes que no es coneixien abans inicien i continuen una conversa parlant totes dues en castellà! A vegades, sembla que no estiguéssim orgullosos de parlar una llengua mil·lenària que ha resistit tots els embats possibles per a anorrear-la, una llengua que no s'ha imposat mai, sinó que ha respectat totes les altres, la castellana inclosa. No ens queixem tant dels altres: que si no s'integren, que si fa tants anys..., que si els que arriben ara... Nosaltres hem de fer l'esforç de parlar-los en català i la resta vindrà per si mateixa.

Malgrat el que acabo de dir, no soc pessimista quant al futur de la nostra llengua a l'Hospitalet. Simplement, sempre he cregut que, per a millorar i arribar a la fita que t'has proposat, has de ser capaç de veure tot allò que no has fet o no has fet prou bé i buscar així les solucions possibles. En el cas de la canalla, per exemple, per què els mestres no els fan jugar en català a l'hora del pati? (Ignoro si es fa en alguna escola.) Sí, ja sé que els mestres protestarien pel que seria un augment de feina, però és que es tracta no solament del futur de la llengua a l'Hospitalet, sinó del futur de Catalunya.

Això que acabo de dir potser no és políticament correcte, però sempre he cregut que les coses s'han de dir pel seu nom perquè puguin millorar, no per criticar. La crítica per si mateixa no serveix per a res si no aporta solucions.

Avui dia els hospitalencs som una amalgama, una barreja d'elements heterogenis: els hospitalencs de tota la vida, és a dir, aquells que tenim les arrels als segles XVII i XVIII, molts dels quals són descendents d'occitans; els hospitalencs descendents dels vinguts d'arreu de Catalunya, sobretot al segle XIX, dels vinguts de València, de l'Aragó, de Múrcia i d'Almeria els anys vint, dels hospitalencs arribats en diferents onades d'arreu de la Península dels anys cinquanta als anys setanta, i els seus fills i nets, avui tots catalans, i, darrerament, els que ens arriben d'arreu del món. Avui a l'Hospitalet es parlen unes cent cinquanta llengües diferents, cosa que, de fet, no ha de ser cap obstacle perquè el català sigui la llengua parlada per tothom a fora, al carrer o a la plaça, com diu Vicenç Villatoro. A casa, cadascú manté, naturalment, la seva llengua, no faltaria sinó. Jo mateixa vaig viure dels vuit als setze anys a Perpinyà, que, ens agradi o no, és França. A casa vam continuar parlant en català, a fora, en francès, però al cap d'un temps, no puc precisar quant, el meu germà i jo, quan estàvem sols, parlàvem en francès, que ja era també una llengua nostra, la dels nostres amics i veïns. I de segur que hi tenia molt a veure l'entorn i, sobretot, l'escola, que t'ensenyava a estimar França, la seva llengua i la seva història. Estic fermament convençuda que la vinculació, la integració al país, comença amb la integració al barri i a la ciutat; per tant, amb el coneixement de l'entorn i de la història de l'Hospitalet en el sentit ampli de la paraula, és a dir, del lloc on viuen i, més endavant, el de Catalunya. Aquest coneixement porta a estimar el país i la seva llengua, que, si bé comença sent només un mitjà de comunicació, al final esdevé una manera peculiar i diferent de veure el món, el nostre món.

No és que a l'Hospitalet no s'hi hagin portat a terme iniciatives per a la normalització del català des de fa molts anys, la majoria nascudes amb gran il·lusió i continuades amb constància i esforços per tots els seus protagonistes. Algunes ja s'han explicat en aquestes Jornades, sobretot les més recents. N'hi ha d'altres que es van engegar a partir dels anys setanta, quan la dictadura ens deixava el català en situació precària quant a la parla, farcida de castellanismes i d'incorreccions, i quant a la lectura i l'escriptura, pràcticament en desús, en una societat que havia canviat, no solament per la immigració, sinó també per unes generacions de catalans educats en castellà a l'escola i a fora, a qui havien inculcat que parlar en català a un castellanoparlant era faltar-li al respecte.

Una de les primeres iniciatives foren els cursos de català, que, durant uns quants anys, foren pràcticament els únics que van fer normalització lingüística tant a escolars com a adults.

Tot i que la Diputació havia patrocinat alguns cursos de català, que s'imparien a l'Ajuntament, amb poca incidència sobre la població per la situació política

(la dictadura) i la poca propaganda que se'n feia, podem considerar la Delegació d'Òmnium Cultural de l'Hospitalet com la pionera en aquest camp. Aprofito, amb aquestes paraules, per a retre homenatge a la seva junta, encapçalada pel seu president, el senyor Enric Vila i de la Hoz, per la tasca que va dur a terme en temps difícils a fi de posar la nostra llengua a l'abast de petits i grans, així com a aquells professors que havien de córrer d'un lloc a un altre per a fer les classes a diverses escoles de la ciutat.

Encara, doncs, en anys de dictadura, el curs 1973-1974, la Delegació d'Òmnium iniciava cursos de català a les vint-i-vuit escoles privades de la ciutat, amb mil vuit-cents alumnes i divuit professors, però fora de l'horari lectiu i unes poques hores. En el curs següent, començaven a fer també algunes classes a vint-i-quatre escoles estatals a nivell de cinquè d'EGB, setze de les quals anaven a càrrec d'Òmnium, amb quatre professors i mil cent alumnes i dues hores setmanals en horari escolar, que s'ampliarien el curs 1975-1976. Pel que fa al curs 1977-1978, l'Ajuntament de transició, presidit per Joan Perelló i Masllorens i amb el ponent de Cultura Joan Miró i Balagué, va aprovar un pressupost de catorze milions i mig de pessetes destinats a l'ensenyament del català a les escoles estatals de la ciutat mentre Òmnium Cultural continuava fent-se càrrec d'algunes escoles privades, amb un total, entre unes i les altres, de tretze mil cinc-cents alumnes. Seria, però, el darrer any. El Ministeri de Cultura se n'encarregaria després.

Fou aleshores, per l'octubre de 1978, que Òmnium decidí fer cursos de català per a adults. El seu president em va proposar fer-los a la seu de l'Ateneu de Cultural Popular i també seu d'Òmnium. Van ser, doncs, els primers cursos per a adults catalanoparlants i no catalanoparlants que van tenir lloc a la ciutat, al barri Centre. Cinc cursos en total, tres per a catalanoparlants i dos per a no catalanoparlants, tenint en compte que la població immigrant no era tan nombrosa al barri antic com en els nous.

Ja des del primer moment, vaig creure que, més que aprovar un examen que acredités que un alumne sabia prou català parlat o escrit, el que era important de debò era fer-los estimar la llengua, fer que arribessin a sentir-la com a pròpia (ni els catalans no ho tenien clar després dels quaranta anys de dictadura!), i, per tant, creia que el coneixement, primer, del barri, de la ciutat on vivien i, després, del país anava íntimament associat amb la llengua, perquè no pots estimar una cosa que no coneixes. He de reconèixer que els alumnes venien a classe il·lusionats. Foren tres anys en què, amb més llibertat de moviments, no hi havia una programació tan estricta; vaig posar a prova, doncs, l'experiència de barrejar llengua i cultura catalanes, als cursos i a fora.

El 1981 el Departament de Política Lingüística es feia càrrec dels cursos per a adults, que a partir d'aquell any s'anirien ampliant a tots els altres barris. El 1990 els cursos complien deu anys, durant els quals cinquanta-sis professors vam exer-

cir a la ciutat, amb dedicacions i temps diversos, i amb més de catorze mil inscripcions, la qual cosa no vol dir catorze mil persones, ja que hi havia alumnes que repetien o que passaven de nivell. Val la pena remarcar que els barris de Pubilla Casas i la Florida concentraven una bona part de les inscripcions. De totes maneres, ja veieu que, en el conjunt de la població hospitalenca, arribàvem a molt poca gent.

El coneixement de l'Hospitalet i de Catalunya s'inclouïa també en els plans dels cursos per part dels professors: les classes es complementaven amb excursions a diversos indrets de Catalunya, amb deu o dotze autocars i un tren sencer per a anar a Núria..., un certamen literari per Sant Jordi i jocs lingüístics i gimcanes culturals, alguna sortida al teatre o al cinema, rutes històriques per l'Hospitalet, un concert per Nadal, etc., però, acuitats per les programacions i els exàmens, no hi podíem dedicar el temps que hauria calgut.

Van ser uns anys d'il·lusió i d'esforços, nostres i dels alumnes, que crec que van donar els seus fruits. Trobar alumnes pel carrer que et recorden el seu pas per les classes amb il·lusió per tot el que hi van aprendre et recompensa aquelles llargues hores de reunions, de reciclatges, de preparació de les classes, etc., i aquells caps de setmana dedicats a corregir dictats i narracions o a retallar i enganxar flors i fruites i peixos, etc., en cartons per a transmetre coneixements a aquells castellanoparlants que no en sabien ni un borrall, de català, mentre no vam disposar de material adequat com el *Digui, digui*.

El Simposi del Català a l'Hospitalet fou, sens dubte, un acte molt rellevant per a la normalització del català a la nostra ciutat. El 1986, cinc entitats de la ciutat —els Cursos de Català per a Adults, l'Ateneu de Cultura Popular, el Centre d'Estudis, Òmnium Cultural i el Consell de la Joventut i l'Esplai—, preocupades totes per la situació del català a la ciutat, van crear una comissió ciutadana que va proposar dur a terme, a la tardor de 1987, el Simposi del Català a la nostra ciutat per concretar propostes i plans d'actuació.

El Simposi es va desenvolupar durant tres dies al final de novembre de 1987. Francesc Candel en fou el president. Va ser tot un èxit, d'una banda, per la intervenció de diverses personalitats com Francesc Ferrer i Gironès, Josep Gifreu, Ignasi Riera, Joan Rigol, Miquel Siguan, Josep Lluís Vilaseca, etc., i, de l'altra, per l'adhesió de seixanta-cinc entitats de diversos àmbits que es comprometien en la normalització del català a la ciutat i la presentació de quaranta-set comunicacions sobre la situació del català en diversos camps i les propostes d'actuació, d'escoles bressol, d'escoles privades i públiques, d'esplais, d'escoles d'adults, de cursos de català per a adults, d'associacions culturals i esportives, de mitjans de comunicació, etc.

Quan preparàvem el Simposi, vam tenir un entrebanc, que no venia de fora, sinó d'un membre significatiu d'una de les cinc entitats esmentades. En el mani-

fest de presentació que havíem preparat, dèiem que «el català hauria de ser la llengua habitual en aquest territori a tots els nivells, Administració, comerç, relacions laborals, mitjans de comunicació, etc., tant en la forma parlada com en l'escrita». Ni tan sols hi esmentàvem la llengua comuna al carrer, tot i que hi quedava, és clar, implícita. Vam haver d'eliminar aquest paràgraf perquè, als immigrants, que després de tants anys ja no ho eren, no se'ls podia pressionar, ho podien considerar com una falta de respecte cap a la seva llengua i la seva cultura!

Donar a conèixer la nostra llengua i la nostra cultura no pot ser mai una falta de respecte a cap altra llengua ni a cap altra cultura. Crec que no havíem d'haver amagat el motiu principal del Simposi: la normalització del català a la nostra ciutat, a tota la nostra ciutat, la qual cosa volia dir que havia d'arribar a ser la llengua habitual de relació dels hospitalencs.

Entre les seixanta-cinc entitats que s'havien adherit al Simposi, només tres eren, com les va qualificar Francesc Candel, les «genuïnament immigrants»: la Casa de Huelva, la Peña Cultural Recreativa Niño de Badajoz i el Centro Extremeño en Cataluña Muñoz Torrero. Francesc Candel escrivia: «Per primera vegada acollien dins de les seves seues unes mostres culturals catalanes —dansa, cant i poesia— i demanaven tornar a celebrar actes semblants...». Foren uns moments d'eufòria, que de fet no tingueren continuïtat. Crec que vam perdre una ocasió d'or, com n'hem anat perdent d'altres, de poder dialogar amb les moltes associacions dels nostres barris per a col·laborar en la tasca de normalitzar la nostra llengua o, si més no, d'intentar-ho. Com va dir Ignasi Riera en la seva intervenció al Simposi: «Les entitats culturals de les penyes flamenques o les cases regionals haurien de ser corresponsables de campanyes de sensibilització que es puguin fer. Poden ser parts fonamentals de comprensió de la qüestió nacional catalana, però poden ser també reductes d'oposició a certes propostes normalitzadores».

La corresponsabilitat no s'ha donat pràcticament mai a la nostra ciutat. Les associacions dels barris antics i les dels nous hem viscut d'esquena durant molt anys; en certa manera, encara hi vivim. És cert que l'Administració local no hi va ajudar gaire. Crec que encara som a temps de reconduir la situació. Treballar conjuntament i en igualtat de condicions hauria de ser possible entre les moltes i diverses associacions de la ciutat. Opino que una associació no ha d'organitzar unes activitats pel seu compte i incloure'n de catalanes simplement com a convidada. La llengua i la cultura catalanes han de tenir un protagonisme important a l'hora de programar activitats conjuntes perquè la cultura catalana no és només sardanes, castellers i trabucaires! I, d'altra banda, la llengua catalana ha de poder expressar-se lliurement en qualsevol celebració a l'Hospitalet.

«Cal viure una llengua per estimar-la», deia Joaquim Arenas. Donem ocasió als hospitalencs, vinguin d'on vinguin, parlin la llengua que parlin, de viure la nostra per a arribar a estimar-la de debò, de fer-la seva sense abandonar la que

parlen a casa. Com diu Vicenç Villatoro, la Catalunya monolingüe ja no és, a casa es pot parlar una llengua i a fora el català. Un dia als carrers i les places de la nostra ciutat, com a les d'arreu de Catalunya, el català hi viurà amb normalitat, haurà esdevingut la llengua de les converses de tots, dels catalans i de tota la diversitat de nacionalitats que avui dia han fet de l'Hospitalet casa seva. Ara bé, perquè això arribi a ser una realitat, tots, Administració i ciutadans, ens hi hem d'esforçar perquè hi ha moltíssima feina a fer i tots hi som cridats.

Tots, els d'aquí i els que han vingut d'altres llocs del planeta a l'Hospitalet, podem ser els protagonistes d'aquesta gesta. Res d'important no s'aconsegueix sense posar-hi el coll. Des de fa temps, molts han i hem lluitat perquè la llengua catalana esdevingui la llengua dels carrers i de les places d'arreu de Catalunya, especialment de la nostra ciutat, acollidora de tanta i tanta gent des de fa segles. Siguem els hospitalencs del segle XXI els qui ho aconseguim.

MATILDE MARCÉ I PIERA

Ateneu de Cultura Popular de l'Hospitalet de Llobregat